

Левченко В. В., Яцина Є. К.

До 100-річчя становлення вищої економічної освіти в Одесі

На початку ХХ століття у світовому співтоваристві об'єктивно склалася потреба в розвитку нових знань, умінь, у нових якостях, властивих людині нової модерної епохи. Усвідомленість цієї потреби призвела до розвитку уявлень про освіченість сучасної людини, яка в цей період мала яскраво виражений престижний характер.

Внаслідок інтенсивного соціально-економічного й політичного розвитку Російської імперії (до складу якої входила більша частина сучасної України) на початку ХХ століття суспільство вступило на шлях індустріальної модернізації та розвитку науки, що позитивно позначилося на розвитку вищої освіти. Почала зростати мережа вищих навчальних закладів, в першу чергу не університетського класичного типу, а профільних приватних вишів (технічних, педагогічних, сільськогосподарських та ін.), які відрізнялися за змістом й областю знання та принципом їх фінансування.

Одним з таких вишів став Одеський політехнічний інститут (ОПІ), який почав своє існування 15 вересня 1918 р. У першому навчальному році він складався з трьох факультетів: механічного (відділення — механічне (промислового машинобудування та технології металів і дерева), суднобудівне, електротехнічне); інженерно-будівельного (відділення — сухопутно-дорожнього будівництва, меліоративно-гідротехнічне, санітарного зодчества); економічного (відділення — публічно-господарське і приватно-господарське) [1, арк. 1–1 зв.]. Отже, зародження вищої економічної освіти в Одесі відбулося 1918 р. в ОПІ.

У 1919/20 навчальному році на економічному факультеті існували відділи: торгівельно-промисловий, кооперативний, публічно-господарський (державного, міського та земського господарства). При вступі на економічний факультет абітурієнти здавали один вступний іспит — з російської мови у формі написання твору [1, арк. 6].

Комісія з розробки навчальних планів і програм економічного факультету складалася з найдосвідченіших і провідних викладачів вищої школи Одеси: С. І. Солнцева (голова), В. М. Твердохлебова (декан), Г. Г. Швіттау, Г. І. Тіктіна, А. С. Бориневича, В. А. Бертенсона,

Я. С. Балабана, М. В. Щепковського, А. В. Гранова, Д. Ф. Блюменфельда, К. О. Кузнецова, Д. Г. Файга [2, арк. 15 зв.]. Освіта надавалася за чотирьохрічною системою навчання.

У 1918/19 навчальному році на економічному відділенні викладалися дисципліни: політична економія; економічна географія; статистика; загальне вчення про право і державу; загальна історія; російська історія; бухгалтерія; економічна політика; фінансова наука; цивільне право; державне право; історія економічного побуту; торгове право; фінанси Росії; загальне вчення про управління; історія економічних вчень; кредит, банки і гроші; місцеве самоврядування в Росії; місцеві фінанси; аграрна політика; міське господарство; адміністративна статистика; земська статистика; історія земств і міст в Росії; дрібний кредит; кооперація; оцінна справа і оцінна статистика; міська і земська бухгалтерія; земське страхування; народна освіта; громадська гігієна й міська санітарія; робоче законодавство; комерційне право і комерційна справа; економіка торгівлі; економіка промисловості; економіка транспорту; організація торгово-промислових підприємств; товарознавство з основами елементарної хімії; комерційна бухгалтерія; статистика цін; економічна географія Близького і Далекого Сходу; міжнародне право, залізничне господарство; курс хлібної торгівлі; техніка хлібної справи; техніка банкової справи; страхова справа; залізничні тарифи та інші курси, які вводилися залежно від виникнення в них потреби. Викладання супроводжувалося практичними вправами [1, арк. 1, зв. 2].

З огляду на складність формування викладацького складу в умовах суспільно-політичного й соціально-економічного колапсів у 1918–1919 рр. викладання здійснювали авторитетні наукові кадри: професора В. М. Твердохлебов (фінансова наука), О. Я. Шпаков (історія російського права), Є. В. Васьковський (цивільне право), К. О. Кузнецов (державне право, загальна теорія права), А. В. Флоровський (російська історія), П. М. Біцилли (загальна історія), С. І. Солнцев (політична економія, історія економічних вчень), О. Я. Орлов (математична статистика), Г. Г. Швітгау (економічна політика); доценти С. О. Загорський (економічна політика), О. С. Шор (економічна географія), П. С. Кравцов (цивільне право), Г. І. Тіктін (фінансова

наука); викладачі А. В. Гранов (економічна політика), О. І. Ага (статистика), П. М. Толстой (державне право), В. М. Штейн (загальна статистика), А. С. Бориневич (статистика), Р. Я. Вейцман (рахункознавство), Б. А. Бахман (німецька мова), Л. А. Горріс (французька мова), П. К. Вітман (французька мова), К. В. Мочульський (італійська мова) [3, арк. 6–6 зв.].

Перед встановленням 7 лютого 1920 р. в Одесі радянської влади з країни виїхало 13 викладачів ОПІ, серед них були й 3 викладача економічного факультету — П. М. Біциллі, С. О. Загорський, О. І. Ага [4, арк. 13]. У зв'язку з цим у викладацькому штаті економічного факультету відбулися зміни. З 4 березня 1920 р. його склад поповнили професора В. А. Косинський (статистика) і Е. Я. Немировський (загальна теорія права); доценти М. Г. Новинський (економіка торгівлі) та Є. С. Єльчанінов (товарознавство); викладачі С. Л. Рубінштейн (введення в філософію), В. І. Ворников (споживча кооперація), Б. М. Коварський (економіка промисловості), Ф. М. Бліндерман (споживча кооперація), К. Є. Храевич (історія кооперативного руху); лектор В. С. Ісакович (англійська мова); асистент О. О. Капорський (політична економія) [4, арк. 14, 18].

У 1920 р. економічний факультет ОПІ було реорганізовано. Замість нього відкрили два нових факультети — сільськогосподарський і соціалістичного господарства [1, арк. 2 зв.]. Станом на 4 вересня 1920 р. на перший курс соціалістично-господарського факультету було прийнято 378 студентів (на механічний — 420, інженерно-будівельний — 235, сільськогосподарський — 350, всього — 1383) [5, арк. 34]. Загальна кількість студентів в ОПІ на початок 1920/21 навчального року склала — 5024 (соціалістично-господарський — 374, механічний факультет — 2039, інженерно-будівельний — 987, сільськогосподарський — 1624). При виші було створено економічний гурток. У 1919 р. також було засновано Товариство економічного вивчення півдня країни. До завдань цього товариства входило всебічне обстеження економічного й промислового стану України, зокрема Одеської губернії [1, арк. 2].

Соціалістично-господарський факультет ОПІ зі всіма навчально-допоміжними підрозділами проіснував недовго. На початку

1921/22 навчального року в Одесі для підготовки економістів і юристів шляхом виведення колишнього юридичного факультету Новоросійського університету з Одеського гуманітарно-суспільного інституту та соціалістично-господарського факультету з ОПІ, було створено Одеський інститут народного господарства (ОІНГ, за адресою — вул. Преображенська, 24) у складі трьох факультетів: правового, кооперативного, зовнішньої торгівлі. Перед переведенням студентів соціалістично-господарського факультету ОПІ в ОІНГ відбувся прискорений випуск економістів. Отже, перший випуск фахівців-економістів у вищій школі Одеси відбувся 1921 р. ОІНГ проіснував до 1931 р.

Початок 1930-х рр. був знаменний активним розвитком вищої економічної освіти в СРСР. У 1930–1932 рр. була проведена кредитна реформа, внаслідок якої комерційний кредит був замінений банківським, в СРСР був створений єдиний банк. Відсутність досвіду організації кредитування народного господарства і планування грошового обігу, проблема підготовки кадрів економістів для роботи в системі Держбанку країни стала передумовою реорганізації 1931 р. ОІНГ в Одеський кредитно-економічний інститут (ОКЕІ) з підпорядкуванням його Правлінню Держбанку СРСР, який проіснував до 1941 р.

У 1930-ті рр. у вищій школі Одеси фахівців економічної галузі готували не тільки в ОКЕІ, а й в Одеському інституті інженерів водного транспорту (ОІВТ — попередник Одеського національного морського університету), створеного 1930 р. на базі факультетів суднобудівного, портобудування і гідротехнічних споруд ОПІ, де існував економічний факультет. У середині 1950-х рр. при об'єднанні міністерств морського і річкового флотів економічний факультет перевели в Ленінградський інститут водного транспорту.

Таким чином, з перших років діяльності економічного факультету ОПІ у вищій школі Одеси здійснювалася підготовка фахівців-економістів вищої кваліфікації. Викладачі майбутніх фахівців-економістів проводили плідну науково-дослідницьку роботу в галузі економічної теорії, фінансів, кредиту і грошового обігу, бухгалтерського обліку та аналізу різних галузей народногосподарської діяльності. Вчені вивчали сучасні питання соціально-економічних перетворень в умовах постійних карколомних суспільно-політичних змін.

Закладені 1918 р. основи вищої економічної освіти у вищій школі Одеси на сучасному етапі реалізуються багатьма одеськими вишами, які, використовуючи концептуально нові підходи, направляють весь навчальний процес на кінцевий результат — формування компетентного висококваліфікованого фахівця-економіста. Підвищення якості підготовки фахівців-економістів визначається добре продуманою системою управління, високою компетентністю викладачів, впровадженням в практику навчання нових інноваційних технологій і відповідним методичним забезпеченням.

1. Державний архів Одеської області (ДАОО). — Ф. Р-126. — Оп. 1. — Спр. 4.
2. ДАОО. — Ф. Р-126. — Оп. 1. — Спр. 9.
3. ДАОО. — Ф. Р-126. — Оп. 1. — Спр. 11.
4. ДАОО. — Ф. Р-126. — Оп. 1. — Спр. 18.
5. ДАОО. — Ф. Р-126. — Оп. 1. — Спр. 99.